

บทที่ 4

สารัตถะที่เกี่ยวข้องกับไทลื้อในอำเภอเชียงคำและอำเภอเชียงม่วน

ประวัติความเป็นมาของชาวไทลื้อ

ไทลื้อคือ กลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาในตระกูลไทและมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในแคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนานของประเทศจีน ประสิทธิ์ (2539: 4) ได้กล่าวว่า แหล่งใหญ่ของชาวไทลื้ออยู่ที่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงหรือน้ำของ (จีน เรียก หลันซาง) ตั้งแต่ประมาณเส้นรุ้ง 21 ถึง 25 องศาเหนือและเส้นแวง 100 ถึง 102 องศาตะวันออก ถัดรัฐฉานไปทางตะวันออก ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ของ 3 ประเทศ ในปัจจุบัน คือ ประเทศจีนตอนใต้ ณ เขตปกครองตนเองของชาวไทสิบสองปันนา (Sixhuangbanna Dai Autonomous Prefecture) ประเทศสหภาพพม่าแถบตะวันออกของรัฐบาลและประเทศลาวตอนเหนือของแคว้นหลวงพระบาง โดยทั้งสามเขตนี้ สิบสองปันนาเป็นเขตใหญ่ที่สุดและเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรเชียงรุ่ง ซึ่งสถาปนาขึ้นเมื่อ พ.ศ.1723 และ ในปี พ.ศ.2113 ได้แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 12 เขต เรียกว่า “สิบสองปันนา”

บุญช่วย (2547: 17) กล่าวไว้ว่า ที่เรียกว่า “สิบสองปันนา” นั้น เป็นชื่อรวมเรียกบริเวณอาณาเขตของเมืองต่าง ๆ หลายหัวเมือง อันเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของไทลื้อทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขง ซึ่งได้แบ่งออกเป็นเมืองใหญ่ ๆ 12 หัวเมือง และกล่าวเป็นประโยคคล้องจองกันว่า “5 เมืองวันตก 6 เมืองวันออกของ” หมายความว่า อันแคว้นสิบสองปันนานั้น มีเมืองใหญ่อยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขง 5 เมือง อยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขง 6 เมือง รวมเป็น 12 เมือง เมื่อรวมเชียงรุ่งเป็นเมืองหลวงเข้าด้วย

คำว่า “สิบสองปันนา” ใ้จะมีความหมายเพียง “สิบสองหัวเมือง” เพียงอย่างเดียว ความหมายที่แท้จริงของคำนี้ คือ หมายถึงพื้นที่นาซึ่งถือเอาจำนวนพันธุ์ข้าวเปลือกที่นำเอาไปหว่านลงในนาทั่วอาณาจักร จะสิ้นพันธุ์ข้าวไปทั้งหมดหมื่นสองพันตาง (เป็นกระบุงไม้สำหรับตวงข้าวเปลือก บรรจุได้ 15 กิโลกรัม ครึ่งตางหนึ่งมี 12 กิ่ง) หมายถึง บริเวณพื้นที่ซึ่งเป็นที่ทำนาของชาวไทลื้อทั้งหมด หลาย ๆ เมืองรวมกันเข้าเป็น 1 ปันนา 12 หัวเมืองมีอยู่ 12 ปันนา หรือ

หมื่นสองพันพันธุ์ข้าวต่าง แต่ถ้าจะแยกออกไปเป็นเมืองเล็กเมืองน้อยที่สำคัญ ไม่นับหมู่บ้านเล็ก ซึ่งเรียกเป็นเมืองแล้วมีถึง 28 เมืองเชียงรุ่ง เมืองหลวง เมืองแจ เมืองฮาย เมืองสูง เจียงเจิง เมืองฮุน เมืองปาน เจียงลอ เมืองวง เมืองงาด เมืองออม เมืองยาง เมืองฮิง เมืองลา เจียงตอง เมืองฮำ เมืองซอน เมืองนุน เมืองแวน เมืองเฮ้ม เมืองล่า เมืองบาน เมืองบ่อแฮ้ เมืองพง เมืองหย่วน เมืองอุได และเมืองอุเหนือ รวมกันเรียก “สิบสองปันนา”

ในแคว้นสิบสองปันนามีพระเจ้าแผ่นดินปกครองที่เรียกว่า “เจ้าแสนหวีฟ้า” ซึ่งปกครองดินแดนนี้สืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยพระยาเจิงจนถึงเจ้าหม่อมคำลือ รวมทั้งสิ้น 45 พระองค์

ลำดับของเจ้าแผ่นดินที่ปกครองสิบสองปันนา ตั้งแต่พระยาเจิงถึงเจ้าหม่อมคำลือ มีดังนี้ (ประคิษฐ์, 2547)

1. พระยาเจิง	ปีกดสัน – ปีกดไจ้	จ.ศ.404 – 455	พ.ศ.1585 – 1636
2. สามโคเนิง	ปีกดไจ้ – ปีรวงเร้า	จ.ศ.455 – 563	พ.ศ.1636 – 1744
3. อ้ายกุง	ปี้รวงเร้า – ปีกาบสัน	จ.ศ.563 – 586	พ.ศ.1744 – 1767
4. ท้าวรุ่ง	ปีกาบสัน – ปีมิงเม็ด	จ.ศ.586 – 609	พ.ศ. 1767 – 1790
5. เจ้าแรงหลวง	ปีมิงเม็ด – ปีก่าไค้	จ.ศ.609 – 635	พ.ศ.1790 – 1806
6. เจ้าควาก	ปีก่าไค้ – ปีเป้า	จ.ศ.625 – 639	พ.ศ.1806 – 1820
7. เจ้ายี่เพียงลากชาย	ปีเป้า	จ.ศ.639	พ.ศ.1820
8. เจ้าอ้ายฮัด	ปีมิงเป้า – มีเปิกส้ง้า	จ.ศ.650 – 700	พ.ศ.1831 – 1881
9. เจ้าฟานเมือง	ปีเปิกส้ง้า – ปีเต้ายี่	จ.ศ.700 – 744	พ.ศ.1788 – 1925
10. เจ้าสีลาคำ	ปีเต้ายี่ – ปีเต้าเส็ด	จ.ศ.744 – 824	พ.ศ.1925 – 2005
11. ท้าวกุมาร	ปีเต้าเส็ด – ปีก่าไค้	จ.ศ.824 – 825	พ.ศ.2005 – 2006
12. เสือหลวงฟ้า	ปีดับเป้า – ปีกาบสัน	จ.ศ.827 – 847	พ.ศ.2008 – 2028
13. ท้าวคือเมือง	ปีกาบสัน – ปีดับไค้	จ.ศ.847 – 850	พ.ศ.2028 – 2031
14. ท้าวลือพ่อไทย	ปีดับไค้ – ปีมิงไส้	จ.ศ.850 – 880	พ.ศ.2031 – 2061
15. สามโคเนิง	ปีมิงไส้ – ปีเต้าเส็ด	จ.ศ.880 – 885	พ.ศ.2061 – 2066
16. เจ้าอาม	ปีเต้าเส็ด – ปีก่าเม็ด	จ.ศ.885 – 906	พ.ศ.2066 – 2087
17. เจ้าสะหลีก่า	ปีก่าเม็ด – ปีกดสัน	จ.ศ.907 – 944	พ.ศ.2087 – 2125
18. เจ้าฮุ่นเมือง	ปีกดสัน – ปีเปิกไจ้	จ.ศ.944 – 972	พ.ศ.2125 – 2153
19. เจ้าอินเมือง	ปีเปิกไจ้ – ปีเปิกไจ้	จ.ศ.972 – 972	พ.ศ.2153 – 2153

20. นางจันชอดฟ้า	ปีเป็กใจ – ปีดับเม็ด	จ.ศ.972 – 979	พ.ศ.2153 – 2160
21. เจ้าหน่อจันทา	ปีดับเม็ด – ปีกับเร้า	จ.ศ.979 – 994	พ.ศ.2160 – 2175
22. เจ้าศรีสุธรรม	ปีกัถเร้า – ปีกคสัน	จ.ศ.994 – 1015	พ.ศ.2175 – 2196
23. เจ้าคำลือ	ปีกคสัน – ปีกำไค้	จ.ศ.1015 – 1033	พ.ศ.2196 – 2214
24. พ่ออาว (น้องเจ้าคำลือ)	ปีกำไค้ – ปีเป็กสี	จ.ศ.1033 – 1039	พ.ศ.2214 – 2220
25. เจ้าท้าว	ปีเป็กสี – ปีกาบสัน	จ.ศ.1039 – 1064	พ.ศ.2220 – 2245
26. เจ้าแพงเมือง	ปีรายส้ง้า – ปีดับเม็ด	จ.ศ.1069 – 1101	พ.ศ.2248 – 2282
27. เจ้าชินฟ้า	ปีดับเม็ด – ปีกาบสัน	จ.ศ.1101 – 1104	พ.ศ.2282 – 2285
28. ท้าวชิน	ปีกาบเส็ด – ปีรายเส็ด	จ.ศ.1104 – 1136	พ.ศ.2285 – 2317
29. เจ้าอินวง	ปีรายเส็ด – ปีกาบสัน	จ.ศ.1136 – 1137	พ.ศ.2317 – 2318
30. เจ้าไชยอินวง	ปีกาบสัน – ปีเต่าเส็ด	จ.ศ.1137 – 1140	พ.ศ.2318 – 2321
31. เจ้าราชค้อ	ปีเต่าเส็ด – ปีเป็กส้ง้า	จ.ศ.1240 – 1171	พ.ศ.2321 – 2352
32. เจ้าซุงชายค้อ	ปีเป็กส้ง้า – ปีกาบสัน	จ.ศ.1171 – 1172	พ.ศ.2352 – 2353
33. ท้าวเซนซุง	ปีกคเป้า – ปีเมิงร้า		
34. เจ้าหม่อมมหาวัง	ปีเมิงร้า – ปีรายสี		
35. เจ้าหม่อมอุปราชา	ปีรายสี – ปีเต่าเส็ด		
36. เจ้าหม่อมราชบุตร	ปีเต่าเส็ด – ปีเมิงหม้า		
37 – 40	ไม่ปรากฏพระนาม		
41. เจ้าหม่อมสอ	ปีกำเร้า – ปีกคหม้า	จ.ศ.1235 – 1241	พ.ศ.2416 – 2422
42. เจ้าหม่อมแสง	ปีกคหม้า – ปีกำเม็ด	จ.ศ.1241 – 1244	พ.ศ.2422 – 2425
43. เจ้าหม่อมคำลือ	ปีดับเร้า – ปีกาบใจ	จ.ศ.1246 – 1280	พ.ศ.2427 – 2461
44. เจ้าหม่อมหลวง	ปีกาบใจ – ปีกำเม็ด	จ.ศ.1280 – 1303	พ.ศ.2461 – 2484
45. เจ้าหม่อมคำลือ	ปีเม็ด	จ.ศ.1303	พ.ศ.2484

นอกจากไทลื้อในประเทศจีนแล้ว ยังมีไทลื้อตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงของ
 รัฐฉานในเมืองยอง ประเทศพม่า บางส่วนตั้งถิ่นฐานอยู่ทางภาคเหนือของประเทศลาวแถบภาค
 ตะวันออกของแขวงพงสาลี หลวงน้ำทา เมืองสิง และลุ่มน้ำงาวในแขวงบ่อแก้ว เขตลุ่มน้ำ
 ในแขวงพงสาลีและหลวงพระบาง ลุ่มน้ำก่อนำเบงในแขวงอุดมไซและอยู่ตามที่ราบระหว่าง
 หุบเขาในเขตเชียงฮ่อนและหงสา แขวงไชยบุรี ส่วนในเวียดนามนั้น ไทลื้อมีถิ่นอาศัยอยู่ที่
 เมืองบินลูห์และบริเวณฝั่งตะวันตกของแม่น้ำดำตามพรมแดนที่ติดต่อกับประเทศจีน (สมใจ และ
 วีระพงศ์, 2541: 5)

ไทลื้อที่อพยพมาอยู่ตามหัวเมืองต่าง ๆ ทางภาคเหนือของประเทศไทยนั้น เป็นไปตาม เหตุผลทางการเมือง เนื่องจากในอดีตอาณาจักรล้านนาต้องทำสงครามกับพม่าและตกเป็นเมืองใน อาณัติของพม่าจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ปฐมกษัตริย์แห่งบรมราชจักรีวงศ์ ได้ทรงขับไล่พม่าออกจากล้านนาได้โดยเด็ดขาด โปรดเกล้าให้ พระยาภาวดีแห่งนครลำปางมาปกครองเมืองเชียงใหม่ ให้บรรดาหัวเมืองทั้งหมดขึ้นตรงต่อ เชียงใหม่

พระเจ้ากาวิละแห่งนครเชียงใหม่ ประกาศเป็นนโยบายให้หัวเมืองในขอบขันฑสีมาออก แสวงหาผู้คน กวาดต้อนเทครัวลงมาใส่เมือง ดังชาวบ้านออกเก็บผักตามทุ่งนาป่าเขาใส่ซ้า (ตะกร้า) นำกลับไปเรือน ยุคสมัยนี้จึงถูกเรียกว่า “ยุคเก็บผักใส่ซ้า เก็บซ้าใส่เมือง”

การเก็บซ้าใส่เมืองนั้น ขึ้นต้นออกเกลี้ยกล่อมหัวน้าลื้อให้อพยพเข้ามาร่วมสร้างพัฒนา บ้านเมือง ต่อมากลายเป็นการใช้กำลังกวาดต้อนเทครัว ส่งกองทัพออกไปทำสงครามกวาดต้อนถึง เขตพม่า เขตสิบสองปันนา คนที่ถูกเทครัวอพยพลงมาจึงมีหลายเผ่าพันธุ์ นับแต่กระเหรี่ยง ต้องซุ ฉีเยว ไทยง รวมถึงไทลื้อด้วย

ในพงศาวดารเมืองน่านได้กล่าวถึง การอพยพและการกวาดต้อนไทลื้อจำนวนมากมาสู่ นครน่านตั้งแต่ปี พ.ศ.2333 ส่วนใหญ่เป็นชาวไทยของหรือไทลื้อจากเมืองยอง (เมืองยองเป็นส่วน หนึ่งของเมืองเชียงตุงในประเทศพม่า) และในปี พ.ศ.2334 พระยาเชียงของนำครอบครัวไทลื้อ เมืองเชียงของทั้งหมดออกมาจากเมืองแก่นท้าวเข้ามาเมืองน่านด้านใต้ ต่อมาในปี พ.ศ.2348 เจ้านายเมืองน่านยกกองทัพไปตีสิบสองปันนา นำตัวเจ้านายและขุนนางต่าง ๆ พร้อมเครื่องราช บรรณาการไปกรุงเทพ และในสมัยเจ้าหลวงสุมนเทวราช (พ.ศ.2353 – 2368) ได้ยกทัพขึ้นไปตี และกวาดต้อนผู้คนมาจากเมืองลำ เมืองพง เชียงแขว เมืองหลวงภูคา ในปี พ.ศ.2355 มาที่เมือง น่าน (สุรัสวดี, 2539: 34-35, 41, 45-46) และในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงมีพระบัญชาให้เจ้านันตวฤทธิ์ เจ้าผู้ครองนครน่านยกทัพไปตีแคว้นสิบสองปันนา ที่เชียงรุ่งและกวาดต้อนครอบครัวไทลื้อจากเมืองพง เมืองหย่วน เมืองล่า และเมืองอื่น ๆ มาไว้ที่ เมืองเชียงม่วนใกล้ลำน้ำปิง (บ้านปงสนุก) ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เจ้านครน่านอีกพระองค์หนึ่ง คือ พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช ได้ยกทัพไปตีหัวเมืองลื้อ หลายเมือง เช่น เมืองพง เมืองหย่วน เมืองมาง เมืองล่า นำไทลื้อจำนวนมากลงมาไว้ที่ท่าวังผา

(อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน) และที่เมืองเชียงม่วน (อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา) รวมกับไทลื้อที่อยู่แต่เดิม ไทลื้อกลุ่มหลังนี้มาจากเมืองมาง เมืองแพด สร้างบ้านมาง บ้านแพด และได้ขยายออกไปสร้างบ้านทุ่งมอกอีกชุมชนหนึ่ง (อุทิศ, 2541: 83-85)

ภาพที่ 3 พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช เจ้าผู้ครองนครน่าน
ที่มา: รุจยา (ม.ป.ป.: 11)

อีกส่วนหนึ่งให้มาตั้งถิ่นฐานที่เมืองเชียงคำ (อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา) ไทลื้อฝั่งแม่น้ำลาวตั้งหมู่บ้านหย่วนขึ้นเป็นแห่งแรก ขณะนั้นเมืองเชียงคำและเมืองเชียงม่วนขึ้นตรงต่อนครน่าน ต่อมาเมืองเชียงม่วนเกิดขัดสน ทำมาหากินฝืดเคือง พญารชนะหัวหน้ำกลุ่มได้ขออนุญาตเจ้าเมืองน่านให้ไทลื้อบางส่วนอพยพไปอยู่ที่ท่าวังผาส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งอพยพมาอยู่ที่เมืองเชียงคำตามหมู่บ้านที่มีเครือญาติอาศัยอยู่ก่อนแล้ว ส่วนชื่อหมู่บ้านล้วนนำชื่อมาจากบ้านเก่าเมืองเดิมในสิบสองปันนา เช่น บ้านมาง บ้านแพด บ้านหย่วน บ้านเชียงบาน เป็นต้น

การกระจายประชากรของชาวไทลื้อในจังหวัดพะเยา

ไทลื้อที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย โดยเฉพาะในจังหวัดพะเยานั้น ส่วนใหญ่มาจากหัวเมืองต่าง ๆ ของสิบสองปันนา ได้แก่ เมืองพง เมืองหย่วน เมืองมาง เมืองล่า เมืองแพด และตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองเชียงม่วนและเมืองเชียงคำ ซึ่งในปัจจุบัน คือ อำเภอเชียงม่วนและอำเภอเชียงคำ นั่นเอง

การกระจายประชากรของไทลื้อในจังหวัดพะเยา ได้แบ่งออกเป็นหมู่บ้านต่าง ๆ ดังนี้

1. อำเภอเชียงคำ

อำเภอเชียงคำเป็นอำเภอที่มีชาวไทลื้ออาศัยอยู่มากที่สุด จำนวน 29 หมู่บ้าน ได้แก่

1.1 ตำบลห้วยวน

- หมู่ 1 บ้านธาตุสบแวน
- หมู่ 2 บ้านธาตุสบแวน
- หมู่ 3 บ้านห้วยวน
- หมู่ 4 บ้านมาง
- หมู่ 5 บ้านคอนไผ่
- หมู่ 6 บ้านแซ่แห้ง
- หมู่ 7 บ้านเด่นเมือง
- หมู่ 8 บ้านใหม่

1.2 ตำบลเชียงบาน

- หมู่ 1 บ้านปางวัว
- หมู่ 2 บ้านทุ่งมอก
- หมู่ 3 บ้านเชียงบาน
- หมู่ 4 บ้านเชียงบาน
- หมู่ 5 บ้านแวนวัฒนา
- หมู่ 6 บ้านแพด
- หมู่ 7 บ้านเชียงคาน

1.3 ตำบลน้ำแวน

- หมู่ 1 บ้านน้ำแวน
- หมู่ 2 บ้านน้ำแวน
- หมู่ 5 บ้านผาลาด
- หมู่ 6 บ้านก๊วชมภู

1.4 ตำบลฝายกวาง

- หมู่ 3 บ้านปัวศรีพรหม
- หมู่ 4 บ้านหนอง (เก่า)
- หมู่ 12 บ้านปัวนาคพัฒนา
- หมู่ 15 บ้านหนองใหม่

1.5 ตำบลเวียง

- หมู่ 3 บ้านทราย
- หมู่ 4 บ้านล้า

1.6 ตำบลเจดีย์คำ

- หมู่ 1 บ้านวังเค็มเก่า
- หมู่ 2 บ้านวังเค็มใหม่

1.7 ตำบลแม่ลาว

- หมู่ 5 บ้านแฮะ

1.8 ตำบลอ่างทอง

- หมู่ 8 บ้านสันปูเลย

2. กิ่งอำเภอภูซาง

ได้แยกเขตการปกครองจากอำเภอเชียงคำ โดยตั้งเป็นกิ่งอำเภอภูซาง ในปี พ.ศ.2539 การกระจายประชากรของไทลื้อในกิ่งอำเภอภูซาง มีจำนวน 9 หมู่บ้าน ได้แก่

2.1 ตำบลสบง

- หมู่ 2 บ้านสบง
- หมู่ 3 บ้านสบง
- หมู่ 10 บ้านสบง

2.2 ตำบลเชียงแหว

- หมู่ 8 บ้านดอนมูล

2.3 ตำบลกุซาง

- หมู่ 1 บ้านสถาน
- หมู่ 2 บ้านหนองเตา
- หมู่ 3 บ้านห้วยวน
- หมู่ 4 บ้านมาง
- หมู่ 5 บ้านสถาน

3. อำเภอเชียงม่วน

การกระจายประชากรของไทลื้อในอำเภอเชียงม่วน มีจำนวน 4 หมู่บ้าน ได้แก่

3.1 ตำบลสระ

- บ้านท่าฟ้าเหนือ
- บ้านท่าฟ้าใต้

3.2 ตำบลบ้านมาง

- บ้านทุ่งมอก
- บ้านป่าแขม

จากการกระจายประชากรของไทลื้อในจังหวัดพะเยา เป็นที่น่าสนใจว่าชาวไทยลื้อนั้น เป็นกลุ่มชนที่มีความผูกพันและรักษากำเนิดเมืองเดิมเป็นอย่างมาก ไม่ลี้ภัยตามกำเนิดของตนเอง ถึงแม้จะจากบ้านเมืองมาไกลแสนไกล พอมาตั้งบ้านสร้างเมืองขึ้นใหม่ก็ยังพากันใช้ชื่อบ้านเมือง ที่อาศัยอยู่แต่เดิมเป็นชื่อหมู่บ้าน เช่น บ้านห้วยวน บ้านมาง บ้านแพด บ้านแวน ดังที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบันนี้

ศาสนาและความเชื่อ

ไทลื้อในจังหวัดพะเยา เป็นชาวไทยอีกกลุ่มหนึ่งที่นับถือพุทธศาสนา มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมชัดเจน ซึ่งวัฒนธรรมเหล่านั้นได้สืบทอดจากบรรพบุรุษตั้งแต่สิบสองปันนา แม้ว่าในปัจจุบันอิทธิพลของวัฒนธรรมล้านนาและวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามามีบทบาทกับชาวไทลื้อมากขึ้น แต่ชาวไทลื้อก็ยังยึดถือวัฒนธรรม ความเชื่อตามแบบบรรพบุรุษสืบเนื่องต่อมา ดังนี้

1. ความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา

ชาวไทยลื้อมีความเชื่อหรือนับถือพุทธศาสนาลัทธิเถรวาท ที่ค่อนข้างเคร่งครัดและเหนียวแน่น สืบเนื่องจากศาสนสถานที่ใหญ่โตกว้างขวางและสง่างาม มีรูปแบบของศิลปะและสถาปัตยกรรมที่เป็นของตนเอง วัดจะเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการเป็นสถานที่ประชุมประจำหมู่บ้านหรือการทำกิจกรรมต่าง ๆ หากทางวัดมีกิจกรรมหรือมีงานเกิดขึ้น เมื่อชาวบ้านทราบข่าวก็จะพากันทั้งการงานภายในบ้านมาช่วยทำงานภายในวัดเป็นอย่างดี ในวันพระก็จะไปร่วมทำบุญตั้งแต่เช้าตรู่ หลังจากทำบุญเสร็จจะมีการเทศน์ธรรม ในตอนเย็นจะพากันมาร่วมทำวัตร สวดมนต์กันเป็นจำนวนมาก ระหว่างพระภิกษุสามเณรเทศน์ธรรม ชาวไทลื้อก็จะตั้งใจฟังถึงกับมีคำพูดเปรียบเปรยว่า “ดักจื่อก็เหมือนลื้อฟังธรรม” หมายถึง เฝ้ายิบเหมือนชาวลื้อตั้งใจฟังพระเทศน์ (ขนิษฐา, 2541: 74)

ภาพที่ 4 วิหารศิลปะแบบไทลื้อ

หมายเหตุ: บันทึกภาพที่วัดท่าฟ้าใต้ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ 10 ก.ค. 2548

พระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่กำหนดประเพณีต่าง ๆ ของชาวไทยลื้อเช่นเดียวกับพุทธศาสนิกชนโดยทั่ว ๆ ไป ดังนั้นชาวไทยลื้อจึงมีประเพณีเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีดำหัว ประเพณีตั้งธรรม ประเพณีदानข้าวใหม่ (การทำบุญข้าวใหม่) การสมาคารวะพระสงฆ์สามเณร การส่งข้าวลดเคราะห์ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าชาวไทยลื้อเป็นพุทธศาสนิกชนที่ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีทางพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง สมกับที่ได้รับการสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน

2. ความเชื่อในสิ่งที่มองไม่เห็น

ความเชื่อในสิ่งที่มองไม่เห็น มีทั้งความเชื่อเกี่ยวกับคนตาย โดยการสร้างกิจกรรมขึ้นมาปฏิบัติเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่คนที่ตายไปแล้ว เป็นการสร้างความผูกพันระหว่างคนที่ยังมีชีวิตอยู่กับคนที่ตายไปแล้วอย่างต่อเนื่อง และความเชื่อโดยการสร้างกิจกรรมขึ้นมาปฏิบัติเพื่อคนที่มิมีชีวิตอยู่จะได้มีชีวิตอย่างสันติสุข ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ตลอดจนความอุดมสมบูรณ์เพื่อการมีชีวิตอย่างมีความสุขตามอัธยาศัย (ยุพิน และคณะ, 2525: 115-120) โดยความเชื่อในสิ่งที่มองไม่เห็น พอจะแยกให้เห็นชัดเจน ดังนี้

2.1 ความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตหลังความตาย

ชาวไทยลื้อที่มีชีวิตอยู่จะมีความผูกพันกับญาติผู้ตายโดยการแสดงออกหลายวิธี เช่น การตานธรรม (การถวายธรรม) แก่ผู้ตายเพราะเชื่อว่าเมื่อผู้ตายได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าแล้วจะทำให้ชีวิตของผู้ตายดีขึ้น นอกจากตานธรรมแล้ว ชาวไทลื้อยังมีประเพณีการตานตุ่งให้แก่ผู้ตายอีกด้วย ตุ่งนี้ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะทอกันเอง บนฝืนตุ่งนี้จะทอเป็นรูปปราสาท หางของตุ่งจะมีไม้เล็ก ๆ มาสอดเป็นรูปบันได ตามความเชื่อของชาวไทยลื้อ การตานตุ่งอุทิศถึงคนตายมีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้ตายซึ่งอาจจะตกอยู่ในนรกหรือภพที่ไม่น่าอยู่ได้เกาะชายตุ่งขึ้นสู่สรวงสวรรค์

ภาพที่ 5 การตานตุง

หมายเหตุ: บันทึกภาพที่วัดท่าฟ้าใต้ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ 10 ก.ค. 2548

2.2 ความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตในโลกปัจจุบัน

ความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตในโลกปัจจุบันการสร้างกิจกรรมขึ้นมาปฏิบัติเพื่อคนที่มีชีวิตอยู่จะได้มีชีวิตอย่างสันติสุข ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ตลอดจนความอุดมสมบูรณ์ ดังที่ สมใจ และ วีรพงศ์ (2541: 20-27) กล่าวไว้ ดังนี้

2.2.1. ประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับชีวิต

1) การเกิด

การเกิดแบบดั้งเดิมนั้นจะเรียกหมอตำแยมาทำคลอดที่บ้าน เมื่อเด็กคลอดแล้ว จะตัดสายสะดือด้วยฝีมัไฟที่เรียกว่าไม้เอี้ยะหรือกรรไกรตัดหมาก หลังจากนั้นจะนำเด็กไปอาบน้ำและใส่กระดังงาที่หั่นเป็นชิ้นแล้วกระทุ้งที่เท้ากล่าวว่า “ถ้าเป็นลูกผีก็ซื้อเอาไป ถ้าเป็นลูกกุนกู้อะไรก็ได้เดี๋ยว” (ถ้าเป็นลูกผีก็ให้ผีเอาไป ถ้าเป็นลูกคนกุนจะเลี้ยงไว้เอง) กระทำแบบนี้ 3 ครั้งแล้วนำเด็กกลับเข้ามาในบ้าน ส่วนสายสะดือนั้น พ่อเด็กจะนำไปฝังที่ชายป่าหรือทางที่ไม่ค่อยมีคนเดิน บางคนนำไปฝังใต้บ้าน หมายถึง ความหนักแน่น บางคนนำไปลอยในแม่น้ำก็หมายถึงให้มีสติปัญญาที่ฉลาด และเด็กที่เกิดใหม่ใช้นามสกุลของพ่อ

2) การอยู่ไฟ

การอยู่ไฟหรืออยู่เดือน คือ การให้หญิงที่เพิ่งจะคลอดบุตร อยู่ไฟ เป็นเวลา 1 เดือน โดยให้แม่เด็กนั่งตั่งหวายที่มีเศษหม้อแตกใส่ขี้เถ้าจากเตาไฟที่อยู่ข้างใน ตั่ง ส่วนอาหารนั้นห้ามกินเนื้อวัว เนื้อควาย ผักตำลึงใบเหลี่ยม (ส่วนใบกลมกินได้) ปลาหมึก เช่น ปลาดุก ปลากด ส่วนปลาขาวหรือปลาเก๋ลั่นกินได้ เช่น ปลาช่อน ปลาดุกเพี้ยน นามา แล่น้ำเกลือแล้วตากแห้ง นามาย่างไฟจุ่มเกลือกินกับข้าวเหนียว แต่ห้ามกินมากเพราะจะทำให้ น้ำนมคาวและควรดื่มน้ำอุ่นมาก ๆ ในช่วง 3 เดือนแรกห้ามทำงานหนัก เมื่อแม่เด็กออกเดือนจะมีการรับขวัญเดือนไฟ (เดือนแรก) ไปอยู่เดือนเย็น โดยบุคคลใดมาทำการรับขวัญก็ได้ ส่วนใหญ่เป็นคนเผ่าคนแก่ การตั้งชื่อเด็กจะหาผู้รู้หรือผู้ที่เคยบวชเรียนมาก่อนมาเป็นผู้ตั้งชื่อ โดยยึดตำรา โหราศาสตร์ ดูวันเดือนปีเกิดของเด็ก

3) ประเพณีการแต่งงาน

ประเพณีการแต่งงาน หรือการอยู่ช่วงในสมัยก่อนเป็นจารีต ประเพณีที่เปิดโอกาสให้ชายหนุ่มหญิงสาวมีการพบปะหลังจากการทำงานในไร่มาแล้ว โดย หญิงสาวจะมานั่งปั่นฝ้ายที่ตั่งหรือร้านนั่งในบริเวณลานบ้านในเวลากลางวัน แต่ต้องอยู่ในสายตา ของพ่อแม่ของฝ่ายหญิงเพื่อไม่ให้มีการล่วงเกินจารีตประเพณีที่เรียกว่า “การผัดผั” เมื่อหญิงชายนัด พบปะกันแล้ว หนุ่มสาวคู่ใดมีความพอใจซึ่งกันและกัน ฝ่ายชายจะส่งผู้ใหญ่ไปตกลงกับญาติ ฝ่ายหญิง เมื่อตกลงกันแล้วญาติทั้งสองฝ่ายจะนำดอกไม้ธูปเทียนห่อไปแลกเปลี่ยนกัน ญาติ แต่ละฝ่ายจะบอกกล่าวผีของตนให้ทราบ เรียก “การไขว้ผี” ซึ่งจะต้องขึ้นกับฤกษ์ยาม “วันหรือเรียงหมอน” โดยบอกกล่าวผีในช่วงเย็นก่อนวันหรือเรียงหมอนหนึ่งวัน ในคืนวัน หรือเรียงหมอน ฝ่ายชายจะมานอนที่บ้านฝ่ายหญิงประมาณ 3 คืน เรียกว่า “เขยใหม่” แล้วจึงหา ฤกษ์ยามเพื่อแต่งงาน เมื่อหาฤกษ์ยามวันดีได้แล้ว ก็จะทำพิธีบายศรีสู่ขวัญทั้งสองคน โดยให้ผู้เฒ่า ผู้แก่ พ่อแม่ ให้คำอบรมสั่งสอนในเรื่องการใช้ชีวิตคู่และให้พร จากนั้นจะมีรับประทานอาหารใน หมู่ญาติพี่น้องและเพื่อน

4) ประเพณีการตาย

ประเพณีการตายแต่เดิมนั้นจะใช้เช่นเดียวกันกับประเพณี การทำศพในสิบสองปันนา กล่าวคือ เมื่อมีคนตายในบ้านจะนำมาห่อด้วยไม้ไผ่ แล้วใช้ผ้าขาวห่อ ทับอีกที ตั้งศพไว้ที่บ้านเพียง 1 – 2 คืน จึงนำไปฝังในป่า แต่มีข้อห้ามว่า ถ้าเป็นการตายแบบตาย

โหงหรือตายทั้งกลมจะไม่เก็บศพไว้ที่บ้าน ต้องรีบนำไปฝังทันที การฝังศพคนที่ตายทั้งกลมนั้น ต้องผ่าท้องเอาทารกออกก่อน จากนั้นจึงนำไปฝัง หากฝังทั้ง ๆ ที่ทารกยังอยู่ในท้องจะเป็นเรื่องไม่ดี เจ้าของงานศพจะให้ของกำนัลแก่ผู้มาร่วมพิธีเป็นเกลือ 1 ห่อ คนที่มาร่วมพิธีจะใช้น้ำส้มป่อยพรมเพื่อล้างสิ่งไม่ดีออกจากตัวก่อนที่จะออกจากบริเวณฝังศพ ประเพณีศพในปัจจุบันนี้ จะเก็บศพไว้ที่บ้านหรือที่วัดก็ได้ โดยนิมนต์พระ 4 รูปมาสวด จะมีการทำ “เฮือนตาน” (บ้านจำลองซึ่งข้างในมีเครื่องอุปโภคบริโภคครบทั้งเครื่องมือประกอบอาชีพ) ให้แก่ผู้ตาย คนไทยลือเชื่อว่าคนตายก็เหมือนคนเป็นจะต้องใช้สิ่งของต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตเช่นกัน จากนั้นก็นำศพขึ้นปราสาทจำลองเทียมรถไปเผาปนกิจที่เมรุนอกหมู่บ้าน เมื่อเสร็จพิธีจะรื้อเฮือนตานและนำสิ่งของที่อยู่ในนั้นไปถวายวัด

ภาพที่ 6 เฮือนตาน

หมายเหตุ: บันทึกภาพจากภาพถ่ายที่บ้านของนางแสงดา สมฤทธิ์ เมื่อวันที่ 15 ส.ค. 2547

2.2.2 ประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับการเกษตร

1) การเลี้ยงผีฝาย

สังคมชาวไทลื้อดั้งเดิมนั้น มีการใช้ระบบชลประทานหรือระบบเหมืองฝายในการเกษตรกรรม ในปัจจุบันก็ยังมีการใช้อยู่ การทำเหมืองฝายแต่เดิมทำด้วยไม้

ถมด้วยดินและหิน โดยใช้แรงงานคนจำนวนมาก เมื่อทำเสร็จก็จะมีการเลี้ยงผีใน 2 ช่วง คือ ช่วงปล่อยน้ำเข้าครั้งแรก (ประมาณเดือนพฤษภาคม – มิถุนายน) จะมีการเลี้ยงผีด้วยไก่ 2 ตัว เหล้าดอกไม้ รูปเทียน ข้าวเหนียว เกลือ อาหารต่างๆ เช่น ต้มยำไก่ ลาบไก่ เป็นต้น คนทำพิธีจะติดต่อกับผีโดยการนำข้าวไปป้อนผี เรียกว่า “ข้าวจ้ำ” และใช้ไม้วาเป็นเครื่องเสียงทาย เพื่อจะได้รู้คำตอบ ระหว่างทำพิธีข้าวจ้ำ จะใช้ “คาถาไม้ไผ่” เป็นการทักทายผี ดังนี้

...โอมมะโนแลง ปากปิ่น แสงกูเหมือนจ้าง ลิบปิงป่าลุดคอก
แสงกูเหมือนหอกลิบห้าโพะจั้น ปุ่งจั้น กูฮ้องผีฟ้า ผีแดน ฮือมาอยู่กวงไม้กานเล่มนี้ หือจั้น...

หลังจากนั้นข้าวจ้ำจะถามผีว่ามาแล้วหรือยัง โดยการวา ถ้ามาแล้วก็ขอให้ไม้วาที่ทางจนสุดปลายแขนทั้งสองข้างนั้นให้มีขนาดยาวออกไป แต่ถ้าไม่วานั้นสั้นลง แสดงว่าผีนั้นยังไม่มา ในบางครั้งจะลองเสียงทาย 3 หน เพื่อให้แน่ใจในคำตอบที่ได้รับ การทำพิธีเสียงทายนี้นี้ทำเพื่อสอบถามความอุดมสมบูรณ์ของพืชผลทางการเกษตร น้ำมากหรือน้ำน้อย และมีการเลี้ยงผีอีกช่วงหนึ่ง คือ หลังเกี่ยว (ประมาณเดือนธันวาคม) เลี้ยงผีด้วยหมู 1 ตัว ดอกไม้ รูปเทียน อาหารต่างๆ เช่น ลาบหมูเหมือนกับเป็นการแก้บนที่ทำให้การเกษตรนั้นอุดมสมบูรณ์

2) การทำพิธีเสกนา

พิธีเสกนา จะทำก่อนการดำนา 1 วัน เจ้าของที่นาจะนำดอกไม้ ขนหมัด ใส่กระบุงไม้ไผ่สาน 2 ใบไปผูกกับไม้ แล้วนำไปปักที่คันทนาเพื่อเลี้ยงผีเสื่อนาและแม่ธรณี พร้อมดอกไม้รูปเทียนเพื่อไปบนบานให้พืชผลในปีนั้นอุดมสมบูรณ์ ให้ปกป้องดูแลต้นข้าวไม่ให้ นกหรือแมลงและโรคภัยมาเบียดเบียนต้นข้าว จากนั้นจะทำพิธีอีกครั้งหนึ่งหลังเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ เรียกว่า “การเลี้ยงผีข้าวเสก” (หมายถึง ก่อนที่จะดีข้าวออกจากรวง) เพื่อเป็นการบอกกล่าวแก่ ผีเสกว่า ได้ทำการเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้วและกำลังจะทำการนวดข้าวต่อไป ขอให้ผีเสกช่วย ทำให้ผลผลิตได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย

ภาษาไทยถิ่น

คนไทลื้อมีภาษาพูดและตัวอักษรหรือตัวเขียนใช้เองมานาน เป็นเอกลักษณ์ของไทลื้อ เหมือนกับคนไทยอื่นๆ ที่มีภาษาของตัวเอง เช่น ไทคำติในประเทศอินเดีย ไทใหญ่หรือไทเงินในประเทศพม่า ไทดำในประเทศลาว ไทขาวในเวียดนาม ไทต้งเกียในสาธารณรัฐประชาชนจีน ไทโยนก ไทวนหรือไทล้านนาในประเทศไทย

ภาษาลื้อ จัดอยู่ในกลุ่มภาษาตระกูลไท (ไต) เพราะภาษาทั้งสองมีความคล้ายคลึงกันมาก ทั้งเสียงและพยัญชนะ เสียงสระของคำศัพท์พื้นฐานร่วมกันและการเรียงคำเข้าประโยค ชนัญ (2530) ได้ให้ข้อสังเกตว่า ภาษาลื้อนั้นเหมือนกันกับภาษาคนเมือง (คำเมือง) และภาษาลาว สำหรับตัวอักษรไทลื้อคงรับรูปแบบมาจากอักษรธรรมล้านนา เช่นเดียวกับอักษรไทเขิน ซึ่งพัฒนาทั้งรูปพยัญชนะ สระ วรรณยุกต์และอักขระวิธีต่างกับอักษรไทยในกลุ่มอื่นๆ เช่น ไทใหญ่และคนเมือง ตัวอักษรมีเพียงชุดเดียว รูปวรรณยุกต์ไม่ปรากฏและมีอิทธิพลของภาษาพม่าอยู่มาก

ชำนาญ (2517:56-64) ได้กล่าวถึงภาษาลื้อว่า ภาษาลื้อมีสำเนียงแตกต่างจากภาษาไทยกลางเป็นอันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านเสียง สระ และเสียงวรรณยุกต์ ดังนี้

1. หน่วยเสียงพยัญชนะ

1.1 หน่วยเสียงพยัญชนะต้นเดียว มี 22 หน่วยเสียง คือ

ตารางที่ 1 แสดงหน่วยเสียงพยัญชนะต้นเดียว

ภาษาไทยลื้อ	หน่วยเสียง	อักษรเขียนข้อมูล	คำไทยลื้อ	คำไทกลาง
	/ p /	ป	ปี้	พี
	/ t /	ต	ต๊าน	ทาน
	/ k /	ก	กุน	คน
	/ ? /	อ	อิด	อด
	/ ph /	ผ พ	โผด , พุก	โปรด , พรุ่ง
	/ th /	ถ ท	เถ่า , ถิ่ง	เต่า , ถิง
	/ kh /	ช ค	เข้า , ขื่อ	ข้าว , ขอ
	/ b /	บ	บั้น	บุญ
	/ d /	ด	ได้	ได้
	/ c /	จ	ใจ	ไจ
	/ ch /	ช	ชะชุม	ประชุม
	/ f /	ฝ ฟ	เฝ้า , ฟื่น	เฝ้า , ฟน
	/ s /	ซ ส	สูงสาน , ไส้	สงสาร , ไส้

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ภาษาไทยลื้อ	หน่วยเสียง	อักษรเขียนข้อมูล	คำไทยลื้อ	คำไทยกลาง
	/h/	ห ฮ	หื้อ, ฮัก	ให้, รัก
	/m/	ม	มิด	หมด
	/n/	น	นี้	นี้
	/ŋ/	ง	โง	วัว
	/ŋ̃/	ญ	พะญ่า	พญา
	/l/	ล	หลูก	ลูก
	/r/	ร	เร็ง	เรื่อง
	/w/	ว	วัน	วัน
	/y/	ย	ยิ่น	เย็น

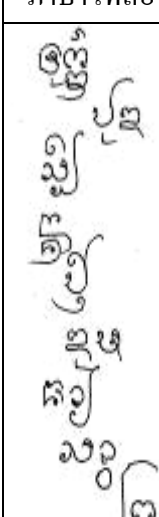
หมายเหตุ:

1. เสียง /kh/ บางคำออกเสียงเป็น /k/ เช่น คน เป็น กุน บางคำเป็นเสียง /kh/ เช่น ครัว เป็น ไค่
2. เสียง /ch/ บางคำออกเสียงเป็น /c/ เช่น ชาย เป็น จาย บางคำเป็นเสียง /ch/ เช่น ประทุม เป็น พะทุม
3. เสียง /ph/ บางคำออกเสียงเป็น /p/ เช่น พี่ เป็น ปี่ บางคำเป็นเสียง /ph/ เช่น พระ เป็น พะ
4. ตัว ญ ภาษาลื้อออกเสียงเป็น /ŋ̃/ แต่ภาษาไทยกลางออกเสียงเป็น /y/ เช่น ไหญ่ ไทยกลางออกเสียง [yáy] ส่วนไทลื้อออกเสียงเป็น [ŋ̃ay]
5. เสียง /r/ เป็นหน่วยเสียงที่มีใช้ในภาษาไทยลื้อ บางครั้งออกเสียงได้ทั้ง /r/ หรือ /l/ เช่นเดียวกันคนไทยภาคกลาง
6. อักษรเขียนข้อมูล เฉพาะอักษรสูง-ต่ำคู่ ใช้ทั้งสองตัว เช่น ข , ค เพื่อสะดวกในการผันตัววรรณยุกต์
7. ตัวอักษรไทลื้อเขียนโดยวิโรจน์ ไชยบุติกุล (15 ส.ค. 2548)
ที่มา: ชำนาญ รอดเหตุภัย (2517: 56)

1.2 หน่วยเสียงพยัญชนะต้นประสม มี 2 หน่วยเสียง คือ /khw/ อักษรที่ใช้เขียน
ข้อมูล คือ กว, ขว เช่น ความ = คว้าม ขว้าง = ขว้าง และหน่วยเสียง /kw/ อักษรที่ใช้เขียนข้อมูล
คือ กว เช่น กว้าง = กว้าง

1.3 หน่วยเสียงพยัญชนะท้าย มี 9 หน่วยเสียง คือ

ตารางที่ 2 แสดงหน่วยเสียงพยัญชนะท้าย

ภาษาไทยลื้อ	มาตราแม่	สัทอักษรสากล	อักษรเขียนข้อมูล	คำไทยลื้อ	คำไทยกลาง
	กก	/k/	ก	ตุ้ก	ทุกข์
	กค	/t/	ค	ปั้ด	ขาด
	กบ	/p/	บ	จิบ	ลิบ
	กง	/ŋ/	ง	น้าง	นาง
	กน	/n/	น	ป็น	เป็น
	กม	/m/	ม	ดุม	ดม
	เกย	/y/	ย	จาย	ชาย
	เกอว	/w/	ว	สาว	สาว
	กะ	/ʔ/	-	พะ	พระ

ที่มา: ชำนาญ รอดเหตุภัย (2517: 57)

2. หน่วยเสียงสระ

2.1 หน่วยเสียงสระเดี่ยว มี 18 หน่วยเสียง คือ

ตารางที่ 3 แสดงหน่วยเสียงสระเดี่ยว

ภาษาไทยลื้อ	หน่วยเสียงสระ	อักษรเขียนข้อมูล	คำไทยลื้อ	คำไทยกลาง
	/ i /	อิ , อำ	ปี , จ้า	จิม
	/ ii /	อี	มี	มี
	/ ǎ /	อี	กิด	กิด
	/ ǎ ǎ /	อีอ	จื่อ	ชื่อ
	/ u /	อุ	อุม	อม
	/ uu /	อุ	ปุ่น	พุ่น , โนน
	/ e /	เอะ , เอ	เป๊ะ , เจ็ด	เปียก , เจ็ด
	/ oe /	เอ	เต้	รื่อ
	/ ɤ /	เออะ , เอ	เปอะ , เก็ด	ใส่บ่า , เหลื่อ
	/ ɛɛ /	เออ , เอ	เส่อ , เจ็น	ฟูก , เชิญ
	/ o /	โอะ	โทะ , มัด	โธ่ , หมด
	/ oo /	โอ	โต้	ตัว
	/ ɛ /	แอะ , แอ	แพะ , แก่น	ป่า , แก่น
	/ ɛɛ /	แอ	แค้	แกง
	/ a /	อะ	จ๊ะ	จะ
	/ aa /	อา	ป่า	ป่า
	/ ɔ /	เออะ , ออ	เต๊ะ , ต่อน	เชื่อมต๋อ , ท่อน
	/ ɔɔ /	ออ	ป้อ	พอ

ที่มา: ชำนาญ (2517: 58)

2.2 หน่วยเสียงประสม ไม่ปรากฏว่ามีหน่วยเสียงสระประสมในภาษาไทย คำไทยกลางที่ใช้สระประสม คำไทยจะใช้สระเดี่ยวทั้งหมด เช่น ไทยกลางว่า เมีย ไทยลื้อว่า แม่ ไทยกลางว่า เดือน ไทยลื้อว่า เดือน ไทยกลางว่า ผัว ไทยลื้อว่า พ่อ

หมายเหตุ คำไทยลื้อที่ใช้รูปสระเกิน อนุโลมเขียนตามแบบคำไทยกลาง

3. หน่วยเสียงวรรณยุกต์

ภาษาไทยมีหน่วยเสียงวรรณยุกต์ 5 หน่วยเสียง คือ สามัญเพี้ยน เอกเพี้ยน โทเพี้ยน ตรีเพี้ยน และจัตวาเพี้ยน ดังนี้

3.1 คำที่เขียนตามแบบเสียงสามัญ แสดงว่าเป็นเสียงสามัญเพี้ยน เช่น บูน สูงसान
ป็น เดือน

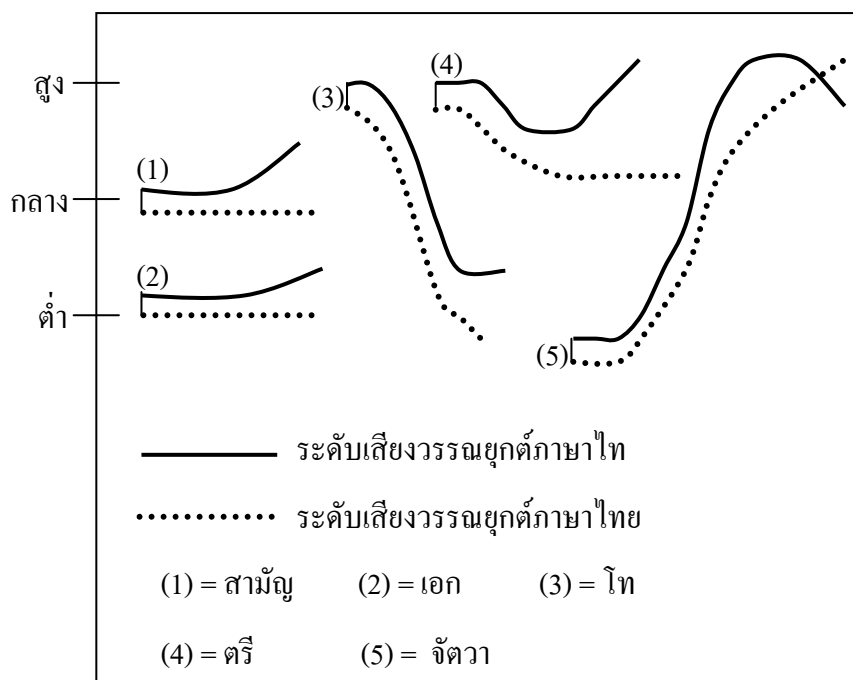
3.2 คำที่เขียนตามแบบเสียงเอก แสดงว่าเป็นเสียงเอกเพี้ยน เช่น ปี่ เถ่า ได้ หลูก

3.3 คำที่เขียนตามแบบเสียงโท แสดงว่าเป็นเสียงโทเพี้ยน เช่น วัน พุก ดัน กุ่น

3.4 คำที่เขียนตามแบบเสียงตรี แสดงว่าเป็นเสียงตรีเพี้ยน เช่น มด เยะ อัด เป๊ะ

3.5 คำที่เขียนตามแบบเสียงจัตวา แสดงว่าเป็นเสียงจัตวาเพี้ยน เช่น ลี อยู่ บ่อ หมู

การเทียบระดับเสียงวรรณยุกต์ภาษาไทยลื้อเปรียบเทียบกับภาษาไทยกลางสามารถเขียนเป็นแผนผังได้ ดังนี้

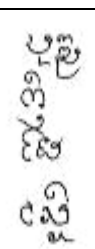

ภาพที่ 7 แสดงการเปรียบเทียบระดับเสียงวรรณยุกต์ภาษาไทเมื่อเปรียบเทียบกับภาษาไทยกลาง
ที่มา: ชำนาญ (2517: 61)

เมื่อเปรียบเทียบเสียงวรรณยุกต์ภาษาไทกับภาษาไทยกลางแล้ว มีข้อสังเกต ดังนี้

1. คำไทยกลางที่พยัญชนะต้นเป็นอักษรกลางและอักษรสูง เมื่อเป็นคำภาษาไทแล้ว ส่วนมากจะออกเสียงเป็นเสียงสามัญเพี้ยน เช่น

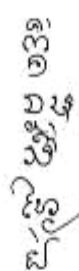
ตารางที่ 4 แสดงการเปรียบเทียบเสียงวรรณยุกต์พยัญชนะต้นอักษรกลางและอักษรสูงของภาษาไทลื้อและไทยกลาง

ภาษาไทลื้อ	คำไทลื้อ	คำไทยกลาง
	บุญ	บุญ
	กิน	กิน
	ฟัว	ฟัว
	เสื่อ	เสื่อ

ที่มา: ชำนาญ (2517: 58)

2. คำไทยกลางที่พยัญชนะต้นเป็นอักษรกลางและอักษรสูงหรือนำด้วยอักษรสูง เมื่อเป็นเสียงเอกภาษาไทลื้อ ส่วนมากจะออกเสียงเป็นเสียงจัตวาเพี้ยน เช่น

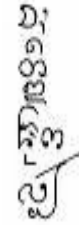
ตารางที่ 5 แสดงการเปรียบเทียบเสียงวรรณยุกต์พยัญชนะต้นที่เป็นอักษรกลางและอักษรสูงหรือนำด้วยอักษรสูงของภาษาไทลื้อและไทยกลาง

ภาษาไทลื้อ	คำไทลื้อ	คำไทยกลาง
	กึ่ง	กึ่ง
	จ่อม	จ่อม
	สี่	สี่
	ไหม	ไหม
	อยู่	อยู่

ที่มา: ชำนาญ (2517: 58)

3. คำไทยกลางที่พยัญชนะต้นเป็นอักษรกลางและอักษรสูงหรือนำด้วยอักษรสูง เมื่อเป็นคำตายเสียงสั้นและเป็นเสียงเอก ภาษาไทลื้อส่วนมากจะออกเสียงเป็นเสียงตรีเพี้ยน เช่น

ตารางที่ 6 แสดงการเปรียบเทียบเสียงวรรณยุกต์พยัญชนะต้นที่เป็นอักษรกลางและอักษรสูงเมื่อเป็นคำตาย

ภาษาไทลื้อ	คำไทลื้อ	คำไทยกลาง
	จี	จะ
	ดีด	ติด
	ซุก	สุข
	ลับ	หลับ

ที่มา: ชำนาญ (2517: 58)

4. คำไทยกลางที่พยัญชนะต้นเป็นอักษรกลาง อักษรต่ำ และอักษรสูง เมื่อเป็นเสียงโท ภาษาไทลื้อมักจะออกเสียงเป็นเสียงเอกเพี้ยน เช่น

ตารางที่ 7 แสดงการเปรียบเทียบเสียงวรรณยุกต์พยัญชนะต้นที่เป็นอักษรกลางและอักษรต่ำเมื่อเป็นเสียงโท

ภาษาไทลื้อ	คำไทลื้อ	คำไทยกลาง
	ได้	ได้
	ปิ้ง	ปิ้ง
	ข้าว	ข้าว
	เถ่า	เถ่า
	ปี่	พี่
	ไข่	ไคร่
	หลูก	ลูก

ที่มา: ชำนาญ (2517: 58)

5. คำไทยกลางที่พยัญชนะต้นเป็นอักษรต่ำ คำเป็น เสียงสามัญ ภาษาไทลื้อมักจะออกเสียงเป็นโทเพี้ยน เช่น

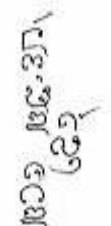
ตารางที่ 8 แสดงการเปรียบเทียบเสียงวรรณยุกต์พยัญชนะต้นที่เป็นอักษรต่ำ คำเป็น เสียงสามัญ ของภาษาไทลื้อและไทยกลาง

ภาษาไทลื้อ	คำไทลื้อ	คำไทยกลาง
	น้ำ	นา
	ยื่น	เย็น
	มี	มี
	ลุ่ม	ลุ่ม

ที่มา: ชำนาญ (2517: 58)

6. คำไทยกลางที่พยัญชนะต้นเป็นอักษรต่ำและออกเสียงเป็นเสียงตรี ภาษาไทลื้อมักจะออกเสียงเป็นเสียงโทเพี้ยน เช่น

ตารางที่ 9 แสดงการเปรียบเทียบเสียงวรรณยุกต์พยัญชนะต้นที่เป็นอักษรต่ำ ออกเสียงเป็นเสียงตรีของภาษาไทลื้อและไทยกลาง

ภาษาไทลื้อ	คำไทลื้อ	คำไทยกลาง
	นັก	นັก
	มັด	มด
	คິน	คิน
	คິດ	คิด

ที่มา: ชำนาญ (2517: 58)

ตัวอักษรไทลื้อ

บุญช่วย (2547: 306-307) ได้กล่าวถึงอักษรไทลื้อ โดยเปรียบเทียบอักษรไทลื้อกับตัวอักษรไทลานนา ปรากฏว่าตัวอักษรไทลื้อกับตัวอักษรไทยลานนาตรงกันเกือบทุกตัว มีต่างกันบ้างเพียงตัวอักษรของไทลื้อบางตัวเขียนไว้มาก คือ มีทั้งข้างล่าง ข้างบน เมื่อมาเป็นตัวอักษรไทยลานนา จะตัดคำที่ไม่จำเป็นออก เช่น คำว่า “ที่” หรือ “ดี” ตามสำเนียงภาษาไทลื้อและไทยลานนา แต่ชาวไทลานนาเขียนเพียงตัวพยัญชนะ มีสระอยู่ข้างบนเพียงตัวเดียว ไม่มีอักษรข้าง ส่วนอักษรอื่น ๆ ก็ใช้สระ วรรณยุกต์เหมือนกันเกือบทั้งหมด

ยุทธพล (ม.ป.ป.: 17) กล่าวถึงอักษรไทลื้อว่า อักษรไทลื้อกับไทยวน (ล้านนา) ใช้ร่วมกัน บางครั้งจะสะกดเหมือนกัน แต่ออกเสียงต่างกัน โดยเฉพาะเสียงสระอักษรธรรมที่จาร (การเขียนตัวอักษรลงในใบลานด้วยเหล็กแหลม) ในคัมภีร์จะเป็นอักขระเดียวกัน

อักษร	ก	ข	ค	ฌ	ง	จ	ฉ	ช	ฌ	ญ	ค
	ข	ฏ	ฐ	ด,ท	ฒ	ณ	ต	ถ	ท	ธ	น
	บ	ป	ผ	ฝ	พ	ฟ	ภ	ม	ย	ร	ล
	ว	ส	ห	ฬ	อ	ฮ	อ	ฮ	อ	ฮ	ฮ
หน้า	ห	น	ม	ณ	ว	อ	ย	น	า	แ	ล
สระ	ะ	า	ิ	ี	ึ	ุ	เ	อ	เ	อ	อ
	เ	อ	เ	อ	เ	อ	เ	อ	เ	อ	อ
	เ	อ	เ	อ	เ	อ	เ	อ	เ	อ	อ
ตัวสะกด	-ก	-ด	-บ	-น	-ม	-ย	ว	ง	-น		
ตัวเลข	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๐	รับอิทธิพลจากพม่า
โหรา	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๐	
ตัวเลขในธรรม	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๐	
หรือ	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๐	

ภาพที่ 8 แสดงการเปรียบเทียบตัวไทลื้อกับตัวอักษรไทย

ที่มา: ยุทธพล (ม.ป.ป.: 17)

၁၂၃၄၅၆၇၈၉၁၀၁၁၂၁၃၁၄၁၅၁၆၁၇၁၈၁၉၂၀၂၁၂၂၂၃၂၄၂၅၂၆၂၇၂၈၂၉၃၀၃၁၃၂၃၃၃၄၃၅၃၆၃၇၃၈၃၉၄၀၄၁၄၂၄၃၄၄၄၅၄၆၄၇၄၈၄၉၅၀၅၁၅၂၅၃၅၄၅၅၅၆၅၇၅၈၅၉၆၀၆၁၆၂၆၃၆၄၆၅၆၆၆၇၆၈၆၉၇၀၇၁၇၂၇၃၇၄၇၅၇၆၇၇၇၈၇၉၈၀၈၁၈၂၈၃၈၄၈၅၈၆၈၇၈၈၈၉၉၀၉၁၉၂၉၃၉၄၉၅၉၆၉၇၉၈၉၉၁၀၁၁၂၁၃၁၄၁၅၁၆၁၇၁၈၁၉၂၀၂၁၂၂၂၃၂၄၂၅၂၆၂၇၂၈၂၉၃၀၃၁၃၂၃၃၃၄၃၅၃၆၃၇၃၈၃၉၄၀၄၁၄၂၄၃၄၄၄၅၄၆၄၇၄၈၄၉၅၀၅၁၅၂၅၃၅၄၅၅၅၆၅၇၅၈၅၉၆၀၆၁၆၂၆၃၆၄၆၅၆၆၆၇၆၈၆၉၇၀၇၁၇၂၇၃၇၄၇၅၇၆၇၇၇၈၇၉၈၀၈၁၈၂၈၃၈၄၈၅၈၆၈၇၈၈၈၉၉၀၉၁၉၂၉၃၉၄၉၅၉၆၉၇၉၈၉၉

ภาพที่ 9 ตัวอักษรไทลื้อลายมือ นายกร แก้วคำแปง

หมายเหตุ: ตัวอักษรไทลื้อจากสมุดบันทึกคำขับของนายกร แก้วคำแปง

การแต่งกาย

ตามปกติผู้ชายชาวไทลื้อตามปกติแต่งกายด้วยชุดสีดำ นอกจากมีงานพิธีหรืองานทำบุญ
 จึงเปลี่ยนเป็นสีขาวล้วน เสื้อเป็นแบบเสื้อกุยเฮง แขนยาวถึงข้อมือ มีกระเป๋านบนและล่าง บางตัว
 มีขอบสูง รอบคอคล้ายเสื้อคอตั้ง บางแบบไม่มีขอบที่คอ ติดกระดุมสีขาวหรือใช้เชือกผ้าฝ้ายผูก
 กางเกงจีนขาวสีดำ เรียกกางเกงสามตุก สมัยโบราณกางเกงติดผ้าสีขาวตรงเอว เรียกกางเกง
 ต่อหัว และตรงปลายข้างล่างสีขาวยาวถึงข้อเท้า หรือนุ่งโจงกระเบน ปัจจุบันใช้สีดำสีเดียว เสื้อ
 เดิมนั้นป้ายทับฝ่าลงมาทางข้างรักแร้แบบเสื้อผู้หญิงจีน แต่สิ้นแค่เอว ติดแถบผ้าสีขาวเป็นรอยยาว
 2 รอย ใกล้เคียงเสื้อและที่ไหล่ ตรงแขนใต้หัวไหล่ ตรงปลายชายเสื้อข้างหลัง เสื้อของผู้ชายในฤดู
 หนาวนั้นใช้ผ้ากำมะหยี่พื้นเป็นสีชมพูทับริมด้วยแถบสีดำตลอดทั้งแขน รอบคอ ฝ่าตรงกลางอก

และริมล่าง เสื้อนี้แขนสั้นเอวสั้น ใช้สวมทับเสื้อสีขาวอีกชั้นหนึ่ง (บุญช่วย, 2547: 25) ปัจจุบันนิยมสวมเสื้อเชิ้ตแขนยาว สวมทับด้วยเสื้อกั๊กปักลวดลายด้วยเลื่อม สวมกางเกงม่อฮ่อมขาขาว (เปาโง้ง) โปกหัวด้วยผ้าขาวหรือชมพู

ภาพที่ 10 การแต่งกายของผู้ชายชาวไทลื้อ พ่อใหม่ปิ่น สมฤทธิ์ ถ่ายเมื่อปี พ.ศ.2520

หมายเหตุ: บันทึกภาพจากภาพถ่ายที่บ้านของนางแสงยอด สมฤทธิ์ เมื่อวันที่ 10 ต.ค. 2548

เสื้อผู้หญิงไทลื้อแต่เดิมเป็นสีดำหรือน้ำเงินเข้ม มีลวดลายสีต่าง ๆ สลับกันนาบริมลงมาทางเอวซ้ายถึงชายเสื้อตรงเหนือบั้นเอว เรียก “เสื้อปักจ้าง” ฝ้านุ่งตอนบนทอผ้าเป็นลวดลายสีต่าง ๆ อย่างงดงาม ได้เขาลงมาเป็นพื้นผ้าสีดำ ปัจจุบันนิยมสวมเสื้อปัก นุ่งซิ่นลื้อ เป็นลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของไทลื้อ โปกศีรษะ ด้วยผ้าขาวหรือชมพู สะพายย่าม

ชุดไทลื้อของผู้หญิงในปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนตกแต่งลวดลายเส้นให้สวยงาม แต่ยังคงยึดรูปแบบของเสื้อปักเอาไว้ และโปกหัวแบบล้านนา

ภาพที่ 11 การแต่งกายของผู้หญิงชาวไทลื้อ แม่แสงจิน สมฤทธิ์ ถ่ายเมื่อปี พ.ศ.2536
 หมายเหตุ: บันทึกภาพจากภาพถ่ายที่บ้านของนางแสงยอด สมฤทธิ์ เมื่อวันที่ 10 ต.ค. 2548

ภาพที่ 12 ชุดเครื่องแต่งกายของผู้หญิงชาวไทลื้อในสมัยปัจจุบัน
 หมายเหตุ: บันทึกภาพของนางสาวณลิณี ศรีจันทร์ เมื่อวันที่ 10 ต.ค. 2548

ประเพณีพื้นบ้านของชาวไทลื้อ

1. การเรียกขวัญ

การเรียกขวัญของชาวไทลื้อเหมือนกับประเพณีเรียกขวัญของชาวไทยล้านนาโดยทั่วไป ทั้งนี้เพื่อเรียกขวัญคนที่เพิ่งหายจากการเจ็บไข้หรือเด็กที่ตกใจมากจนร้องไห้ ให้ขวัญกลับมาอยู่กับตัว เป็นการให้กำลังใจอย่างหนึ่ง

2. การส่งเคราะห์

เป็นการส่งสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ ออกจากตัวของผู้มีเคราะห์ เพื่อให้มีการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ปราศจากโรคภัยและอันตรายต่าง ๆ การทำพิธีจะมี 2 แบบ คือ การส่งเคราะห์ตามราศีตามวัน เดือน ปีเกิด ตามที่หมอดูทำนายว่าตนเกิดวันไหน ปีใด จะมีเคราะห์ที่เรียกว่า “การส่งเคราะห์ส่งจน” (จนหน้าจนหลัง) และการส่งเคราะห์เมื่อประสบอุบัติเหตุ ทำพิธีโดยพ้อหมอผู้เคยบวชเรียนแล้วด้วยการส่งสะตวงที่ใส่แกงส้ม แกงหวาน ดอกไม้ เทียน 2 เล่ม และตุ๊กกระดาด เมื่อทำพิธีเสร็จจะต้องนำสะตวงไปทิ้งนอกบ้าน การส่งเคราะห์นี้เป็นการลดความวิตกกังวลและสร้างความมั่นใจ รวมทั้งให้กำลังใจในการดำรงชีวิต

ภาพที่ 13 ประเพณีการส่งเคราะห์

หมายเหตุ: บันทึกภาพเมื่อวันที่ 10 ต.ค. 2548

3. การบูชาข้าวลดเคราะห์

เป็นการสะเดาะเคราะห์แบบหนึ่ง ทำวันใดก็ได้ แต่ต้องไปทำพิธีกับพระที่วัดในช่วงเวลาเช้า ส่วนมากทำกับคนเจ็บไข้ได้ป่วย บางทีตัวคนทำไม่มา ก็ส่งรูปถ่ายและชื่อใส่กระดาษมาให้ทำก็ได้ หรือจะเป็นการสะเดาะเคราะห์ให้กับตัวเองและ ครอบครัวไว้ก่อนล่วงหน้าก็ได้

4. การสืบชะตา

เป็นการขับไล่สิ่งชั่วร้ายออกไปจากตัวบุคคลและสถานที่ ซึ่งเป็นการผสมผสานพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์กับพิธีกรรมทางพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี การสืบชะตามี 2 ประเภท คือ สืบชะตาคนและสืบชะตาหมู่บ้าน เป็นการสืบอายุคนและอายุหมู่บ้าน เพื่อความสุขสบายใจ และในวันสงกรานต์ (วันที่ห้าของวันปีใหม่) จะมีการทำพิธีสืบชะตาบ้าน โดยจะทำเสตวงขนาดใหญ่ แล้วใส่ แกงสาม แกงหวาน กล้วย อ้อย หมากร พลุ นุหรี ข้าวจี เกลือ ข้าวตอก ดอกไม้ เทียน ไม้ค้ำ ตุง ข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ไว้ในเสตวง เมื่อเตรียมเสตวงพร้อมแล้ว ให้คนที่สืบชะตาเข้าไปนั่งในเสตวง แล้วให้พ่อหมอ ซึ่งเป็นผู้ที่เคยบวชเรียนมาแล้วทำพิธีให้คนสืบชะตาอยู่เย็นเป็นสุข พันเคราะห์ร้าย หรือถ้าสืบชะตาหมู่บ้านก็จะให้ทุกคนในหมู่บ้านเข้าร่วมพิธีเพื่อให้หมู่บ้านนั้นอยู่ร่มเย็นเป็นสุข

ภาพที่ 14 สถานที่ประกอบพิธีสืบชะตา

หมายเหตุ: บันทึกภาพที่วัดแสนเมืองมา อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ 10 ต.ค. 2548

5. พิธีเลี้ยงเทวดาเมือง

ในทุกชุมชนของชาวไทยลื้อจะมีเทวดา (ผีเสื้อเมือง) เป็นการนำเอาผีบ้านผีเมืองจากถิ่นเดิม คือ สิบสองปันนามาเป็นผีประจำหมู่บ้านตน ผีที่ชาวไทยลื้อนับถือ มี 3 จำพวก ได้แก่ ผีบรรพบุรุษ ผีบ้านและผีเสื้อเมือง เพราะชาวไทยลื้อเชื่อว่าเหตุการณ์ภายในอาคารบ้านเรือน เป็นหน้าที่ของผีบ้านผีเรือนที่ต้องดูแลคุ้มครอง ส่วนการนับถือผีบรรพบุรุษอย่างมั่นคง จะช่วยให้เกิดสวัสดิมงคล อยู่ดีมีสุข ทำมาค้าขึ้น สำหรับเทวดาเมือง (ผีเสื้อเมือง) จะคอยรักษาเหตุการณ์บ้านเมืองให้อยู่ในความสงบ โดยปราศจากเหตุร้ายต่าง ๆ สำหรับพิธีเลี้ยงเทวดาเมืองจะทำทุก ๆ ปี ในช่วงเดือนมิถุนายน

ภาพที่ 15 หน้าศาลเจ้าพ่อเทวดาหลวงเมืองมาง

หมายเหตุ: บันทึกภาพที่ศาลเจ้าพ่อเทวดาหลวงเมืองมาง บ้านมาง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ 10 ต.ค. 2548

ภาพที่ 16 ศาลเจ้าพ่อเทวดาหลวงเมืองมาง

หมายเหตุ: บันทึกภาพที่ศาลเจ้าพ่อเทวดาหลวงเมืองมาง บ้านมาง ตำบลห้วยวน อำเภोजึงคำ
จังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ 10 ต.ค. 2548

6. ประเพณีตานข้าวใหม่

ชาวไทยลื้อจะมีประเพณีตานข้าวใหม่ โดยการนำข้าวใหม่ที่นึ่งสุกพร้อมอาหารคาวหวานไปทำบุญที่วัด เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่บุพการีที่ล่วงลับไปแล้ว เมื่อทำพิธีเสร็จ ก็จะกลับบ้าน เพื่อนำข้าวใหม่พร้อมอาหารให้บุพการีที่มีชีวิตรับประทานก่อนคนอื่น ๆ ในครอบครัว ประเพณีตานข้าวใหม่นี้แสดงให้เห็นถึงความกตัญญูต่เวที่ต่อผู้มีพระคุณ

ความเป็นมาของอำเภอเชียงคำ

ภาพที่ 17 แผนที่อำเภอเชียงคำ

ที่มา: โปรแกรมทางหลวงประเทศไทย (2548-2549)

อำเภอเชียงคำแต่เดิมเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดเชียงราย ในปี พ.ศ.2520 รัฐบาลออกพระราชบัญญัติจัดตั้งจังหวัดพะเยา โดยแบ่งเขตการปกครองจากจังหวัดเชียงราย ประกาศตั้งเป็นจังหวัดพะเยา มี 6 อำเภอ กับอีกหนึ่งกิ่งอำเภอ คือ อำเภอเมืองพะเยา อำเภอแม่ใจ อำเภอดอกคำใต้ อำเภอจุน อำเภอเชียงคำ อำเภอปง และกิ่งอำเภอเชียงม่วน

อำเภอเชียงคำตั้งอยู่ทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดพะเยา ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 78 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ กิ่งอำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา และ อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย

ทิศใต้ ติดต่อกับ อำเภอปง จังหวัดพะเยา

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และบางส่วนติดต่อกับ
อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา และอำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย

ลักษณะภูมิประเทศของอำเภอเชียงคำมีลักษณะคล้ายแอ่งกระทะ มีเทือกเขาสูงล้อมรอบ
พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ 40 % เป็นภูเขา 60 % มีเนื้อที่โดยประมาณ 787,061 ตาราง
กิโลเมตร มีแม่น้ำไหลผ่านสามสาย ได้แก่ แม่น้ำยวน แม่น้ำลาว และแม่น้ำแวน

ลักษณะภูมิอากาศของอำเภอเชียงคำ เป็นแบบฝนเมืองร้อน ฤดูร้อนจะเริ่มเดือนมีนาคม
ฤดูฝนเริ่มเดือนพฤษภาคม เฉลี่ยน้ำฝน ประมาณ 1.250 มม./ปี และฤดูหนาวเริ่มในเดือนตุลาคม

การคมนาคม มีเส้นทางคมนาคมที่ใช้ติดต่อภายในอำเภอและท้องถิ่นอื่นหลายเส้นทาง
เส้นทางสายหลัก คือ

ถนนสายเชียงคำ-บ้านแสะ-น่าน ระยะทาง 123 กิโลเมตร เป็นถนนลาดยางตลอดสาย ผ่าน
อำเภอสองแคว อำเภอท่าวังผา อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

ถนนสายเชียงคำ-กู่ชมภู-พะเยา ระยะทาง 18 กิโลเมตร เป็นถนนลาดยางตลอดสาย ผ่าน
อำเภอจุน อำเภอดอกคำใต้ และอำเภอเมืองพะเยา

ถนนสายเชียงคำ-กึ่งอำเภอภูซาง-เทิง-เชียงราย ระยะทาง 96 กิโลเมตร เป็นถนนลาดยาง
ตลอดสาย ผ่านกึ่งอำเภอภูซาง อำเภอเทิง อำเภอพญาเม็งราย อำเภอเวียงชัย และอำเภอเมือง
จังหวัดเชียงราย

ถนนสายเชียงคำ-บ้านสวก-กู่หวก ระยะทาง 28 กิโลเมตร เป็นถนนลาดยางตลอดสาย
เป็นเส้นทางที่สามารถเดินทางออกไปสู่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยผ่านจุดผ่อน
ปรนที่กู่หวก แล้วออกไปบ้านปางมอญ เมืองคอบ ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ถนนสายเชียงคำ-แวนโค้ง-อำเภอสอง ระยะทาง 175 กิโลเมตร เป็นถนนลาดยาง
ตลอดสาย ผ่านอำเภอปง อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา และ อำเภอสอง จังหวัดแพร่

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีเนื้อที่ทำการเกษตรประมาณ 117,699 ไร่
ประมาณร้อยละ 70 ของพื้นที่ และทำสวนประมาณ ร้อยละ 6 ของพื้นที่ พืชเศรษฐกิจที่สำคัญได้แก่
ข้าว ข้าวโพด กระเทียม หอมแดง จิง ลำไย ลิ้นจี่ มะม่วง และส่งเสริมการปลูกข้าวบาเลย์ครบ
วงจร

อำเภอเชียงคำแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 10 ตำบล 132 หมู่บ้าน 43 หมู่บ้าน อพป. 3 หมู่บ้าน ปชด. 2 เทศบาลตำบล 9 องค์การบริหารส่วนตำบล และ 1 สภาตำบล

โครงสร้างของประชากรในอำเภอเชียงคำ ประกอบด้วยบุคคลหลายกลุ่ม โดยยึดสภาพทางสังคม ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมเป็นหลัก คือ

1. กลุ่มคนเมือง เป็นชนกลุ่มใหญ่ของอำเภอเชียงคำ มีประมาณ 51.4 %
2. กลุ่มชุมชนชาวไทยภูเขา เป็นชนกลุ่มน้อย ตั้งบ้านเรือนอยู่บนภูเขา มีประมาณ 6.6 %
3. กลุ่มลาว-อีสาน เป็นชนกลุ่มน้อยที่มีวัฒนธรรมและประเพณี เป็นลาวที่อพยพมาจากเมืองหลวงพระบาง และคนไทยจากภาคอีสาน ส่วนใหญ่จะตั้งบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่ตำบลอ่างทอง และตำบลน้ำแวนบางหมู่บ้าน มีประมาณ 9 %

4. ชุมชนไทลื้อ เป็นชุมชนค่อนข้างใหญ่ ประมาณร้อยละ 34 ของประชากรทั้งหมด เป็นชุมชนที่มีภาษาและวัฒนธรรมเป็นของตนเอง และสามารถปรับตัวเข้ากับคนเมืองได้อย่างกลมกลืนมากที่สุด มีประมาณ 33 %

เป็นที่น่าสังเกตว่า คนลื้อสามารถพูดคำเมือง หรือพูดภาษาพื้นเมืองล้านนาได้ แต่คนท้องถิ่นไม่สามารถพูดภาษาลื้อได้ และไทลื้อในแต่ละหมู่บ้านจะใช้นามสกุลร่วมกันตามหัวหน้าหมู่บ้าน ฉะนั้นไทลื้อเชียงคำจึงมีไม่กี่นามสกุล เช่น วงศ์ใหญ่ หอมน่าน ศรีจันทร์ สมฤทธิ์ แสงศรีจันทร์ มังคลาด เป็นต้น

การศึกษา มีโรงเรียนระดับประถมศึกษา 39 แห่ง โรงเรียนระดับประถมศึกษาเอกชน 2 แห่ง โรงเรียนอนุบาล 1 แห่ง โรงเรียนมัธยมศึกษา 2 แห่ง วิทยาลัยการอาชีพ 1 แห่ง โรงเรียนสอนปรัยัติธรรม 1 แห่ง ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน 1 แห่ง

การสาธารณสุข มีโรงพยาบาลชุมชน 1 แห่ง สถานีอนามัย 20 แห่ง สถานบริการสาธารณสุข 1 แห่ง และหน่วยควบคุมโรคติดต่อโดยแมลงที่ 8 เชียงคำ 1 แห่ง

ระบบสาธารณูปโภค ทุกตำบลและทุกหมู่บ้านมีไฟฟ้าใช้ มีระบบน้ำประปาหมู่บ้าน การใช้น้ำอุปโภคและบริโภค มีบ่อน้ำสาธารณะ บ่อน้ำขุดและแหล่งน้ำตามธรรมชาติ ในด้านการคมนาคมและการติดต่อสื่อสารสะดวก มีถนนลาดยางเชื่อมติดต่อทุกตำบล

สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และท่องเที่ยว ได้แก่

1. พระธาตุคอกคำ อยู่ในพื้นที่บ้านสบสา หมู่ที่ 5 ตำบลร่มเย็น ห่างที่ว่าการอำเภอ ประมาณ 7 กิโลเมตร มีถนนลาดยางโดยตลอด การเดินทางไป-กลับ สะดวก ลักษณะของ พระธาตุคอกคำเป็นสถาปัตยกรรมแบบล้านนา มีฐานสี่เหลี่ยมสองชั้นรองรับองค์พระธาตุ ซึ่งมี ฐานปัทม์ย่อมุมสี่ทิศ ถัดขึ้นไปเป็นมาลัยเถา ปล้องไฉน ปลียอดและฉัตรฐานชั้นสองมีรูปสิงห์ปูน ปูนยืนอยู่สี่มุม

2. พระเจ้านั่งดิน ตั้งอยู่ในพระวิหารวัดพระเจ้านั่งดิน หมู่ที่ 7 ตำบลเวียง ห่างจากที่ว่าการ อำเภอเชียงคำ ประมาณ 5 กิโลเมตร ลักษณะของพระเจ้านั่งดิน เป็นพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูน หน้าตักกว้างหนึ่งเมตร ศิลปะแบบล้านนา มีตำนานเล่าว่า เป็นพระพุทธรูปที่พระอินทร์และ พญานาค นำเอาดินจากลังกาทวีปมาสร้าง ใช้เวลาหนึ่งเดือนเจ็ดวัน เมื่อพระพุทธรูปสำเร็จมา เผยแพร่พระพุทธศาสนาในเมืองพุทธระ (เชียงคำ) พระพุทธรูปได้ลงมาจากฐานชุกชีมากราบ พระพุทธรูป และไม่ได้ขึ้นประทับบนฐานชุกชีอีกเลย จึงเรียกว่า พระเจ้านั่งดิน

ภาพที่ 18 พระเจ้านั่งดิน

หมายเหตุ: บันทึกภาพที่วัดพระเจ้านั่งดิน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ 10 ก.ค. 2548

3. วัดพระธาตุสบแวน ตั้งอยู่บ้านธาตุ หมู่ที่ 1 ตำบลห้วยวน ห่างจากที่ว่าการอำเภอเชียงคำ ประมาณ 3 กิโลเมตร เป็นวัดเก่าแก่ที่ชาวไทลื้อมาร่วมกันก่อสร้าง เมื่อครั้งที่อพยพมาจากอำเภอ เชียงม่วน (พ.ศ.2447) เล่าว่า มีตำนานเล่าว่า มีชาวบ้านมาพบพระธาตุองค์หนึ่ง จึงช่วยกันบูรณะ ขึ้นมาใหม่ ตั้งชื่อว่าพระธาตุสบแวน ซึ่งเป็นบริเวณที่แม่น้ำแวนและแม่น้ำฮ่องมาบรรจบ (สบ) กัน ในวันเพ็ญเดือนหก (วิสาขบูชา) จะมีประเพณีสงกรานต์พระธาตุ ทุกปี

ภาพที่ 19 วัดพระธาตุสบแวน

หมายเหตุ: บันทึกภาพที่วัดพระธาตุสบแวน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ 10 ก.ค. 2548

4. วัดแสนเมืองมา (วัดบ้านมาง) ตั้งอยู่บ้านมาง หมู่ 4 ห่างจากที่ว่าการอำเภอเชียงคำ ประมาณ 400 เมตร วัดแสนเมืองมาสร้างขึ้นพร้อมกับการเข้ามาอยู่ของชาวไทลื้อ เมื่อปี พ.ศ.2399 เป็นศิลปะไทลื้อผสมผสานศิลปะล้านนา มีหลักศาลคดหลั่นกันสามชั้น มุงด้วยแป้นเกล็ด (กระเบื้อง ไม้) ด้านหน้าของหลังคาอุโบสถครอบถึงบันไดนาค ภายนอกประดับประดาด้วยตุ๊กตาทองศิลปะไทลื้อ จากแบบสิบสองปันนา

ภาพที่ 20 วัดแสนเมืองมา

หมายเหตุ: บันทึกภาพที่วัดแสนเมืองมา อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ 10 ก.ค. 2548

5. วัดคอนไชย ตั้งอยู่ที่บ้านคอนไชย หมู่ที่ 5 ตำบลห้วยวน ห่างจากที่ว่าการอำเภอเชียงคำ ประมาณ 2 กิโลเมตร เป็นวัดที่มีโบราณวัตถุสำคัญ ได้แก่ พระพุทธรูปทองสัมฤทธิ์ เป็นศิลปะ เชียงแสน หน้าตักกว้างหนึ่งเมตร สูงสองเมตร สร้างด้วยทองสัมฤทธิ์ทั้งองค์ ได้มาจากพระธาตุ ภูซาง กิ่งอำเภอภูซาง จังหวัดพะเยาและยังมีพระพุทธรูปไม้สัก จำนวน 7 องค์ อายุประมาณ 200 ปี

ภาพที่ 21 วิหารวัดคอนไชย

หมายเหตุ: บันทึกภาพที่วัดคอนไชย อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ 12 ส.ค. 2549

6. วัดนันทาราม ตั้งอยู่ในตลาดอำเภอเชียงคำ ตำบลห้วยน ห่างจากที่ว่าการอำเภอเชียงคำ ประมาณ 1 กิโลเมตร เดิมชื่อว่า วัดจองคา (จอง เป็นภาษาไทยใหญ่ หมายถึง วัด) และหลังคาวิหาร มุงด้วยหญ้าคา สร้างโดยชาวพุทธที่เป็นไทใหญ่ ต่อมาเปลี่ยนเป็นชื่อ วัดนันทาราม ตามชื่อของ ผู้อุปถัมภ์วัด คือ พ่อจองตะกานันดา ซึ่งเป็นชาวไทใหญ่ ที่วัดนันทารามมีวิหารไม้สักศิลปะไทใหญ่ สร้างเมื่อ พ.ศ.2467 เป็นวิหารไม้สักทั้งหลัง หลังคามุงจั่วยกเป็นช่อชั้นลดหลั่นสวยงาม มุงด้วย แป้นเกล็ด มีเสาไม้สักลงรักปิดทองหกสิบแปดต้น สร้างโดยชาวไทใหญ่ พระประธานเป็นไม้สักทอง แกะสลักศิลปะแบบไทใหญ่ พระพุทธรูปชื่อ พระแสนแซ่ และมีพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ว จากประเทศพม่าประดิษฐานอยู่ในวัดนี้ด้วย

ภาพที่ 22 วัดนันทาราม

หมายเหตุ: บันทึกภาพที่วัดนันทาราม อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ 10 ก.ค. 2548

7. น้ำตกคะแนง ตั้งอยู่บ้านคะแนง ตำบลแม่ลาว ห่างจากตัวหมู่บ้านประมาณ 3 กิโลเมตร และห่างจากที่ว่าการอำเภอเชียงคำ ประมาณ 30 กิโลเมตร การเดินทางด้วยรถยนต์ถึงแก่มุ่บ้าน และจะต้องเดินเท้าเข้าไปถึงตัวน้ำตก

8. น้ำตกน้ำมิน ตั้งอยู่บ้านน้ำมิน ตำบลแม่ลาว ห่างจากที่ว่าการอำเภอเชียงคำประมาณ 27 กิโลเมตร มีลักษณะเป็นน้ำตกชั้นเดียว รอบ ๆ น้ำตกเป็นป่าไม้และไร่ข้าวโพดของชาวบ้าน การเดินทางด้วยรถยนต์สะดวก

ประชากรอำเภอเชียงม่วน แบ่งออกเป็น 3 ชุมชน คือ

ก. ชุมชนคนเมือง กล่าวกันว่าอพยพมาจากจังหวัดน่านและจังหวัดแพร่ มาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินและขยายตัวเป็นชุมชนใหญ่และเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ของอำเภอ มีขนบธรรมเนียมประเพณีแบบล้านนา

ข. ชุมชนไทลื้อ เป็นชาวไทลื้ออพยพลงมาจากสิบสองปันนา ผ่านมาทางจังหวัดน่าน ส่วนหนึ่งผ่านมาทางอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยาส่วนหนึ่ง ชุมชนไทลื้อที่หนาแน่นและยังคงอนุรักษ์วัฒนธรรมไทลื้ออย่างเหนียวแน่น คือ หมู่บ้านท่าฟ้าเหนือ บ้านท่าฟ้าใต้ และบ้านทุ่งมอก

ค. ชุมชนไทยภูเขา นับเป็นชุมชนส่วนน้อย เป็นประชาชนชาวเขาเผ่าเย้า ตั้งถิ่นฐานบนที่ราบสูงระหว่างภูเขา ณ บ้านบ่อตันสัก บ้านห้วยก้างปลา บ้านนาบัว และบางส่วนของบ้านบ่อเปี้ย ชุมชนแห่งนี้มีวัฒนธรรมความเชื่อต่างไปจากประชาชนพื้นราบ

อำเภอเชียงม่วนตั้งอยู่ห่างจากตัวจังหวัดพะเยา ประมาณ 117 กิโลเมตร ระหว่างเส้นรุ้งที่ 18 ถึง 51 เหนือ และเส้นแวงที่ 100.19 สูงกว่าระดับน้ำทะเลโดยเฉลี่ยประมาณ 800 เมตร ลักษณะเป็นที่ราบสูง มีภูเขาล้อมรอบทั้งสี่ด้าน มีอาณาเขตติดต่อกับบริเวณใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอปง จังหวัดพะเยา

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอสอง จังหวัดแพร่

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภองาว จังหวัดลำปาง และ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา

อำเภอเชียงม่วนมีเนื้อที่ประมาณ 772,860 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 451,250 ไร่ เป็นพื้นที่ป่าไม้ประมาณ 406 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 253,750 ไร่ (ร้อยละ 60.05 ของพื้นที่ทั้งหมด) เป็นพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด 144,266 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 61,977 ไร่ พื้นที่อยู่อาศัยและอื่น ๆ จำนวน 222.59 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 136,060 ไร่

ลักษณะภูมิประเทศ เป็นพื้นที่ราบระหว่างภูเขา มีเทือกเขาสลับซับซ้อนล้อมรอบ บางส่วนราบเป็นเนินสูง บางส่วนเป็นที่ราบเอียงลาดเขาและราบริมแม่น้ำ มีลำน้ำสองสายไหลผ่านกลางที่ราบ คือ แม่น้ำยม และแม่น้ำปี้

สภาพดินฟ้าอากาศของอำเภอเชียงม่วน แบ่งออกเป็น 3 ฤดู

ก. ฤดูร้อน ระหว่างเดือนมีนาคม ถึง เดือนพฤษภาคม อากาศร้อน ถึงร้อนจัด โดยเฉพาะเดือนเมษายน อุณหภูมิสูงถึงประมาณ 43 องศาเซลเซียส กลางคืนอากาศเย็น เนื่องจากอิทธิพลของภูเขาที่ล้อมรอบ

ข. ฤดูฝน ระหว่างเดือนมิถุนายน ถึง เดือนตุลาคม มีฝนตกชุกและตกหนักในเดือนกรกฎาคม ถึง เดือนสิงหาคม

ค. ฤดูหนาว ระหว่างเดือนพฤศจิกายน ถึง เดือนกุมภาพันธ์ อากาศหนาวจัดในเดือนมกราคม อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 7-8 องศาเซลเซียส

การคมนาคม มีทางหลวงหมายเลข 1091 จากตัวจังหวัดพะเยา-ปง-เชียงม่วน ทางหลวงพะเยา-ดอกคำใต้-เชียงม่วน และจังหวัดน่าน-เชียงม่วน-สอง จังหวัดแพร่ มีถนนลาดยางใช้ได้ตลอดฤดูกาล การคมนาคมระหว่างหมู่บ้านสะดวกใช้ได้ตลอดฤดูกาล เว้นแต่บ้านนาบัว หมู่ 9 บ้านห้วยก้างปลา หมู่ 13 ตำบลสระ สภาพพื้นที่ทุรกันดารผ่านหุบเขา (หมู่บ้านชาวเขา) การเดินทางในฤดูฝนมีปัญหาอยู่บ้าง

การปกครองของอำเภอเชียงม่วน แบ่งการปกครองออกเป็น 3 ตำบล 34 หมู่บ้าน มีจำนวนประชากร 19,704 คน ชาย 9,903 คน หญิง 9,801 คน (ข้อมูลสำนักทะเบียนราษฎร เชียงม่วน วันที่ 31 ธันวาคม 2546) มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 3 แห่ง คือ เทศบาลตำบลเชียงม่วน องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง องค์การบริหารส่วนตำบลสระ และสภาตำบลเชียงม่วน มีหมู่บ้านชาวเขาอยู่ 3 หมู่บ้าน คือ บ้านบ่อตันสัก หมู่ 10 ตำบลบ้านม่วง หมู่ 9 บ้านนาบัว และหมู่ 13 บ้านห้วยก้างปลา ตำบลสระ

อาชีพ ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพด้านการเกษตร เช่น การทำนา ทำไร่ ทำสวน ผลผลิตที่สำคัญได้แก่ ข้าว ยาลูบ ข้าวโพด ลำไย มะขาม เป็นต้น โดยมีพื้นที่ทำการเกษตรทั้งสิ้น 58,640 ไร่ รายได้เฉลี่ยประมาณ 14,957 บาท/คน/ปี (บรรยายสรุปอำเภอเชียงม่วน ปี 2547)

การศึกษา มีโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา 1 แห่ง ระดับประถมศึกษา 13 แห่ง และศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 7 ศูนย์

การสาธารณสุข มีโรงพยาบาลชุมชน 1 แห่ง สถานีอนามัย 5 แห่ง และสถานบริการสาธารณสุข 1 แห่ง

ระบบสาธารณสุขปโคก ทุกตำบลและทุกหมู่บ้านมีไฟฟ้าใช้ แต่น้ำประปายังไม่มีบริการ การใช้น้ำอุปโภคและบริโภค มีบ่อน้ำสาธารณะ บ่อน้ำขุดและแหล่งน้ำตามธรรมชาติ ในด้านการคมนาคมและการติดต่อสื่อสารสะดวก มีถนนลาดยางเชื่อมติดต่อทุกตำบล

สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และท่องเที่ยว ได้แก่

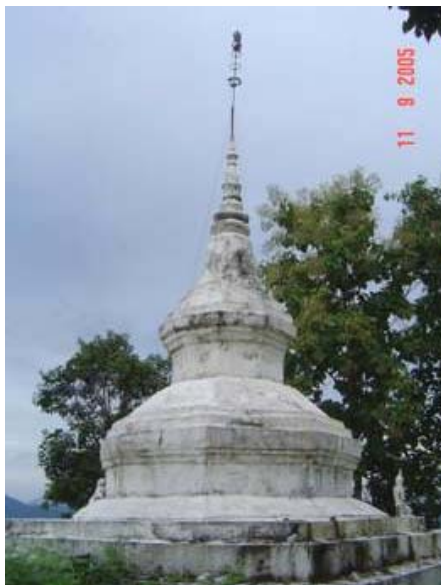
1. ฝั่งคำ ตั้งอยู่ ณ บ้านไชยสถาน หมู่ 4 ตำบลเชียงม่วน ห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ 7 กิโลเมตร ไปตามถนนเชียงม่วน – น่าน ลักษณะเป็นหน้าผาสูงชันเหมือนลำธารเล็กน้อย เกิดจากน้ำเซาะหน้าผาเป็นรูปต่าง ๆ (คล้ายแพะเมืองผี จังหวัดแพร่) เนื้อหน้าผาเป็นสวนรุกขชาติขนาดย่อม ด้านหลังเขาเป็นทางลาด สามารถนำยานพาหนะขึ้นไปได้

ภาพที่ 24 ฝั่งคำ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา

หมายเหตุ: บันทึกภาพโดยจิราวรรณ เชื้อเมืองพาน เมื่อวันที่ 11 ก.ย. 2548

2. พระธาตุภูป้อ ตั้งอยู่บนยอดคอกยภูป้อ ห่างจากที่ว่าการอำเภอเชียงม่วนประมาณ 5 กิโลเมตร ขุนประธานเชียงเขต อดีตกำนันตำบลเชียงม่วนได้นำประชาชนก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ.2474 มีเทศกาลบำเพ็ญบุญประจำปี วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 (วันวิสาขบูชา)

ภาพที่ 25 พระธาตุภูเพ็ก อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา

หมายเหตุ: บันทึกภาพโดยจิราวรรณ เชื้อเมืองพาน เมื่อวันที่ 11 ก.ย. 2548

2. น้ำตกธารสวรรค์ เกิดจากเทือกเขาสูงบริเวณบ้านบ่อเบี้ย หมู่ 6 ตำบลบ้านม่วง ห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ 24 กิโลเมตร

ภาพที่ 26 น้ำตกธารสวรรค์ อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา

หมายเหตุ: บันทึกภาพโดยจิราวรรณ เชื้อเมืองพาน เมื่อวันที่ 9 ก.ย. 2548

4. โบราณสถานวัดท่าฟ้าใต้ เป็นอุโบสถศิลปะไทลื้อ อยู่ ณ วัดท่าฟ้าใต้ ตำบลสระ ห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ 19 กิโลเมตร (ทางเชียงใหม่-ปง) กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน เมื่อวันที่ 3 กันยายน 2524

ภาพที่ 27 วิหารวัดท่าฟ้าใต้

หมายเหตุ: บันทึกภาพที่วัดท่าฟ้าใต้ อำเภอเชียงใหม่ จังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ 10 ก.ค. 2548

5. น้ำตกห้วยต้นฝิ่ง อยู่ที่บ้านสระ หมู่ที่ 4 เป็นน้ำตกที่เพิ่งเปิดใหม่ เมื่อปี พ.ศ.2545 เป็นน้ำตกสูงสวยงาม ทางเดินสู่น้ำตกถัดเลาะไปตามลำห้วยของน้ำตกประมาณ 1 กิโลเมตร ธรรมชาติสวยงาม ร่มรื่น เป็นแหล่งพักผ่อนและศึกษาธรรมชาติ

ภาพที่ 28 น้ำตกห้วยต้นฝิ่ง อุทยานแห่งชาติภูนาง อำเภอเชียงใหม่ จังหวัดพะเยา

หมายเหตุ: บันทึกภาพโดยจิรารรรถ เชื้อเมืองพาน เมื่อวันที่ 9 ก.ย. 2548

6. แหล่งขุดพบซากฟอสซิลไดโนเสาร์ เป็นซากกระดูกไดโนเสาร์ที่ค้นพบ ที่บ้านหนองกลาง หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านม่วง อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา นักธรณีวิทยา 8 หัวหน้าหน่วยสำรวจไดโนเสาร์ สำนักธรณีวิทยา กรมทรัพยากรธรณี กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้มาตรวจสอบเบื้องต้นแล้วระบุว่า เป็นกระดูกไดโนเสาร์ซอโรพอด ซึ่งเป็นไดโนเสาร์กินพืช ขนาดใหญ่ คอยาว หางยาว เดินสี่ขา ขนาดไดโนเสาร์น่าจะยาวตั้งแต่ 15 เมตร ขึ้นไป และคาดว่า จะมีชีวิตอยู่มาไม่น้อยกว่า 130 ล้านปี

ภาพที่ 29 แหล่งขุดพบซากฟอสซิลไดโนเสาร์ บ้านหนองกลาง อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา
หมายเหตุ: บันทึกภาพโดยจิราวรรณ เชื้อเมืองพาน เมื่อวันที่ 11 ก.ย. 2548